

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
Навчально-науковий юридичний інститут

Затверджено на засіданні кафедри теорії
та історії держави і права
Навчально-наукового юридичного інституту
Протокол № 1 від 30 серпня 2023 р.
зав. кафедрою Адамович С. В.

Програмові вимоги до підсумкового контролю (екзамену)
з навчальної дисципліни
«ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА (англійською мовою)»

для здобувачів вищої освіти денної форми навчання
на I, II семестр 2023-2024 н.р.

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Освітньо-професійна програма «Міжнародне та європейське право»
Спеціальність 081 Право
Галузь знань 08 Право

Укладач: д.ю.н., проф. Онищук І. І.

Тема 1. Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна.

Юридична наука: поняття, об'єкт, предмет, функції. Поняття, предмет і структура теорії держави і права. Виникнення теорії держави і права та історичні етапи її розвитку. Функції теорії держави і права. Поняття методології та методу теорії держави і права. Організація соціальної влади у первісному суспільстві та її структура. Ознаки держави, що відрізняють її від влади первісного суспільства. Співвідношення теорії держави і права з гуманітарними науками, що вивчають державу і право: філософією, політологією, соціологією та ін. Теорія держави і права в системі юридичних наук. Категорії і поняття теорії держави і права, їхнє значення для підготовки фахівців в галузі права. Теорія держави і права як навчальна дисципліна, її структура.

Тема 2. Походження держави.

Теорії походження держави. Основні закономірності та випадковості виникнення держави. Особливості формування держави в різних країнах світу. Загальні закономірності виникнення держави. Соціальні і економічні причини виникнення держави. Західний і східний способи формування держави. Роль держави у виникненні права. Особливості походження держави в різних країнах світу. Загальна характеристика теорій (концепцій) виникнення держави. Основні причини та умови виникнення держави. Патріархальна теорія виникнення держави. Європейський шлях походження держави. Азіатський шлях походження держави. Теологічна теорія виникнення держави.

Тема 3. Поняття та сутність держави.

Поняття держави та державної влади, її відмінність від інших суспільних утворень. Ознаки та сутність держави. Державний суверенітет: поняття та ознаки. Співвідношення державного, народного та національного суверенітету. Поняття функцій держави, їх класифікація та загальна характеристика.

Різноманіття підходів до розуміння держави. Державна влада як різновид політичної влади. Зовнішній і внутрішній суверенітет державної влади. Легалізований примус. Податки і територія. Сутність держави: методологічні підходи в аналізі минулої і сучасної державності. Еволюція сутності і соціального призначення держави. Класове, загальносоціальне, релігійне, національне, расове в сутності держави. Поняття типу держави. Теоретичні основи і значення типології держави. Фактори, що визначають тип держави. Формаційний підхід: його переваги і слабкі сторони. Особливості держави в рамках одного історичного типу. Перехідні типи держав.

Тема 4. Функції держави.

Поняття та зміст функцій держави. Взаємозв'язок між сутністю держави та її функціями. Класифікація функцій держави. Поняття та загальна характеристика внутрішніх функцій сучасної держави. Поняття та загальна характеристика зовнішніх функцій сучасної держави. Еволюція функцій держави. Поняття та ознаки форм здійснення функцій держави. Поняття та різновиди правових форм здійснення функцій держави. Поняття та різновиди

організаційних форм здійснення функцій держави. Методи здійснення функцій держави. Фактори, що визначають напрямки діяльності держави та зміст її функцій. Політична, економічна, соціальна, культурна, фінансова, екологічна, правоохоронна та інші внутрішні функції держави. Функції оборони держави, підтримання світового порядку, міжнародного співробітництва та інтеграції у світову економіку як основні зовнішні функції держави.

Тема 5. Форма держави.

Поняття та види форми державного правління. Поняття та види форми державного устрою. Поняття та види форми державно-правового режиму. Загальна характеристика форми державного устрою. Класифікація форм державного устрою. Поняття, ознаки, види монархії. Конституційні та парламентські монархії. Види сучасних монархій. Форма правління в Україні. Демократичний режим правління. Недемократичні режими правління. Демократичний державний режим: поняття, ознаки, види. Ліберально-демократичний державний режим: поняття, ознаки, види. Консервативно-демократичний державний режим: поняття, ознаки, види. Радикально-демократичний державний режим: поняття, ознаки, види. Поняття, ознаки та види недемократичних режимів. Тоталітарний державний режим: поняття, ознаки, види. Авторитарний державний режим: поняття, ознаки, види. Історичні різновиди державного режиму. Сучасний стан та проблеми форми держави в Україні.

Тема 6. Механізм та апарат держави.

Поняття механізму держави. Його роль у здійсненні функцій і завдань держави. Співвідношення механізму держави і її апарату. Структура державного апарату. Поняття і ознаки державних органів. Їх класифікація. Система державних органів і проблема поділу влади (законодавча, виконавча, судова). Правоохоронні і «силові» органи держави (міліція, податкова міліція, прокуратура, Служба безпеки, армія, розвідка тощо). Органи держави і органи місцевого самоврядування. Принципи організації і діяльності державного апарату. Удосконалювання механізму сучасної української держави як умова підвищення ефективності його функціонування. Державний службовець і посадова особа. Поняття і сутність бюрократії. Демократичний і бюрократичний централізм.

Тема 7. Походження та історичний розвиток права.

Основні причини та умови виникнення права. Історичний процес виникнення і розвитку права та його етапи. Основні юридичні джерела формування права у різних народів світу. Теорії (концепції) виникнення права. Роль держави у процесі становлення і розвитку права. Різноманіття підходів до розуміння сутності і соціальної природи права. Право як нормативний регулятор суспільних відносин. Відмінні ознаки права. Об'єктивне і суб'єктивне в праві. Загальносоціальне і класове в праві. Сутність права. Співвідношення права і закону.

Тема 8. Поняття, сутність та цінність права.

Праворозуміння та його типи на основі панівних підходів до сутності права. Різні концепції праворозуміння: природно-правова, марксистська, нормативістська, історична, психологічна, соціологічна тощо. Поняття та загальна характеристика природно-правової концепції права. Поняття та загальна характеристика позитивно-правової концепції права. Соціологічна, психологічна та інтегративна концепція праворозуміння. Поняття і ознаки права. Принципи права. Соціальна цінність права. Функції права.

Співвідношення права і держави. Економіка, політика, культура і право. Соціальна цінність права. Переконавання і примус у праві – їх співвідношення.

Тема 9. Право і людина. Правовий статус особи.

Співвідношення понять «людина», «особа» та «громадянин». Правовий статус: поняття, структура та види. Покоління прав людини. Поняття та види основоположних прав і свобод людини та громадянина. Юридичні обов'язки людини і громадянина. Правовий зв'язок особи та держави. Правовий статус особи. Правовий статус і фактичне становище особи. Структура правового статусу особи. Поняття та система прав і свобод особи.

Тема 10. Право і суспільство. Громадянське суспільство.

Громадянське суспільство: генеза, сутність та функції. Концепції громадянського суспільства. Моделі громадянського суспільства. Громадянське суспільство і демократія. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства. Поняття соціальної норми. Розбіжності соціальних і технічних норм. Система соціальних регуляторів. Співвідношення права і моралі. Зміцнення моральних основ права. Право і норми громадських організацій. Право і звичаї. Національні традиції і право. Діловий звичай. Право і релігійні норми. Процеси посилення ролі релігійних норм в українському суспільстві.

Тема 11. Правова держава та верховенство права.

Основні ознаки та принципи правової держави. Співвідношення понять «правова держава» та «соціальна держава». Правова держава і громадянське суспільство. Поняття та зміст верховенства права. Одвічне таїнство мудрості в контексті правової держави. Концепція природного права згідно із вченням Гроція та Спінози. Визначити біосоціальний еволюціонізм правової держави. Історичні критерії правової держави. Формула мудрості в правовій державі: витоки, пріоритети, прогнози. Міфологічний простір еволюції культури у правовій державі. Законність як елемент принципу верховенства права: правова доктрина та судова практика.

Тема 12. Право в системі соціального регулювання.

Поняття та елементи нормативного регулювання. Співвідношення технічних і соціальних норм у регулюванні суспільних відносин. Класифікація соціальних норм. Звичаї і традиції як регулятори поведінки в первісному суспільстві. Норми моралі у системі соціальних норм. Політичні норми у

системі соціальних регуляторів. Міжнародні порядки і українське право. Посилення взаємодії норм права з іншими соціальними нормами у процесі регулювання суспільних відносин. Взаємодія правових норм з іншими соціальними нормами у професійній діяльності юриста.

Тема 13. Правове регулювання. Механізм правового регулювання.

Поняття та ознаки правового регулювання та правового впливу. Сфера правового регулювання. Предмет і межі правового регулювання. Види, методи, типи правового регулювання. Стадії та механізм правового регулювання. Основні засади правового регулювання в суспільстві. Централізоване регулювання (метод субординації або імперативний метод). Правові засоби: поняття, ознаки, види. Методи, способи, типи правового регулювання. Правові режими: міжгалузеві і галузеві, матеріальні і процесуальні, договірні і законні, тимчасові і постійні. Режим найбільшого сприяння. Правові стимули і обмеження в механізмі правового впливу: поняття, ознаки, види. Співвідношення заохочень і покарань у праві. Правові пільги: поняття, ознаки, функції, види. Ефективність правового регулювання, її критерії і фактори забезпечення. Шляхи підвищення ефективності правового впливу в сучасній Україні.

Тема 14. Законність і правопорядок.

Поняття, сутність і принципи законності. Співвідношення законності з доцільністю, дисципліною, демократією, правовим і громадським порядком. Гарантії законності: поняття і види. Шляхи зміцнення законності і державної дисципліни в сучасних умовах. Співвідношення законності і демократії. Законність і державна дисципліна. Законність і доцільність. Законність і громадська безпека. Законність – основа діяльності органів правопорядку. Система забезпечення законності і правопорядку. Поняття правопорядку. Правопорядок і громадський порядок. Співвідношення правопорядку і законності. Основні фактори зміцнення правопорядку в Україні.

Тема 15. Правосвідомість і правова культура.

Поняття, ознаки та види правосвідомості. Рівні правосвідомості. Правова психологія і правова ідеологія. Співвідношення правосвідомості і права. Поняття, характерні риси правової культури суспільства і людини. Основні шляхи формування і вдосконалення правової культури. Право і культура. Поняття правової культури. Структура правової культури. Функції правової культури. Критерії оцінки рівня правової культури. Правова культура працівників правоохоронних органів. Роль професійної правової культури в удосконалюванні роботи юриста. Поняття, зміст, механізм і форми правового виховання. Правова соціалізація особистості: сутність і механізм. Правове самовиховання. Зв'язок правового виховання з моральним, політичним і трудовим вихованням. Роль правового виховання у становленні українського громадянського суспільства. Ефективність правового виховання. Виховання поваги до діючого українського права як фактор становлення правової держави.

Тема 16. Принципи права.

Поняття і основні характеристики принципів права. Загальні принципи права. Галузеві принципи права. Міжгалузеві принципи права. Поняття принципу права і норми права: взаємодія і порівняння. Принципи права та їх роль у регулюванні суспільних відносин з позицій природно-правового і позитивістського підходів до права. Природно-правова і позитивістська школи права. Особливості визначення місця принципів права у правовому регулюванні з позицій кожного з типів праворозуміння. Легітимація принципів права. Принципи права як інтегруючий елемент позитивістського і природно-правового напрямів правового мислення. Поняття та риси принципів права. Загальна характеристика принципів права через встановлення родової категорії для визначення їх поняття. Процес формування принципів і норм права. Співвідношення принципів і норм права, їх спільні і відмінні ознаки. Взаємовплив і взаємодія принципів і норм права в регулюванні суспільних відносин.

Тема 17. Норма права.

Поняття та ознаки норми права. Класифікація норм права. Структура норми права: поняття та елементи. Зобов'язання, дозволи і заборони у змісті юридичної норми. Роль державного примусу в забезпеченні реалізації правових норм. Співвідношення норми права і статті нормативного правового акта. Способи викладу правових норм у нормативних правових актах. Норма права і нормативно-правовий припис. Класифікація правових норм. Види норм права. Відправні норми і норми правила поведінки. Імперативні, диспозитивні, заохочувальні, рекомендаційні норми. Заборонні, зобов'язувальні, правомочні і інші види правових норм.

Тема 18. Джерела права.

Поняття та ознаки форми (джерела) права. Види форм (джерел) права. Форми права, що використовуються в Україні. Джерело права в матеріальному, ідеологічному і спеціально-юридичному змістах. Характеристика основних форм права. Поняття судового прецеденту. Судовий прецедент і інші форми права. Судова практика в нормативному регулюванні. Адміністративний прецедент. Поняття звичаю. Співвідношення права і звичаю. Правовий звичай. Звичаєве право. Діловий звичай. Юридична доктрина. Доктрина і коментарі до юридичних текстів. Нормативний договір. Типовий і зразковий договір. Міжнародний договір. Поняття нормативного правового акта. Нормативні і інші правові акти. Види нормативних правових актів української держави. Закон, його поняття і ознаки. Види законів. Верховенство закону. Підзаконні акти: їх поняття і ознаки. Види підзаконних нормативних актів: їх характеристика. Юридична чинність нормативних актів. Ієрархія джерел українського права: поняття, фактори і форми вираження.

Тема 19. Нормативно-правовий акт як джерело права.

Поняття і ознаки нормативно-правового акта. Види нормативно-правових актів. Закон: поняття, ознаки, види. Поняття, види і система підзаконних

нормативно-правових актів. Правила підготовки нормативно-правових актів. Вимоги до логіки, мови та стилю нормативно-правового акта. Вибір зовнішньої форми нормативно-правового акта. Правила структурування нормативно-правових актів. Зміст нормативно-правового акта. Способи і прийоми викладу положень норм права в статтях нормативно-правового акта. Правила оформлення посилань у нормативно-правових актах. Правила внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів. Техніка опублікування нормативно-правових актів.

Тема 20. Правотворчість.

Поняття та ознаки правотворчості. Правотворча діяльність. Принципи та функції правотворчості. Види правотворчості. Стадії правотворчості. Поняття та ознаки нормотворчості. Співвідношення правотворчості та нормотворчості. Концепція нормативно-правового акта. Основні правила підготовки концепцій нормативно-правових актів. Правова експертиза проектів нормативно-правових актів. Принципи проведення правових експертиз. Техніко-юридичні засоби, що використовуються в експертній діяльності. Поняття та види правотворчих помилок. Техніко-юридичні дефекти нормативно-правових актів. Техніко-юридичні правила вирішення правових колізій.

Тема 21. Система права.

Поняття системи права та її риси. Характеристика галузі, підгалузі, інституту та норми права. Загальна характеристика галузей права. Предмет і метод правового регулювання як підстави розподілу права на галузі, підгалузі та інститути. Галузь права. Інститут права. Матеріальне і процесуальне право. Юридичний процес: сутність, види, значення. Тенденції в розвитку системи українського права. Співвідношення системи права і системи законодавства в українській державі. Характеристика основних галузей українського права. Співвідношення українського і міжнародного права. Приватне і публічне право України: сучасні проблеми становлення і розвитку.

Тема 22. Система законодавства. Систематизація нормативно-правових актів.

Систематизація нормативно-правових актів: поняття, види, значення. Інкорпорація нормативно-правових актів. Кодифікація українського законодавства: поняття, види, перспективи. Консолідація українського законодавства. Її відмінність від інкорпорації і кодифікації. Множинність видів систематизації нормативно-правових актів в Україні. Своєрідність юридичної природи основ законодавства на сучасному етапі розвитку України. Систематизація підзаконних нормативно-правових актів в Україні.

Тема 23. Правовідносини.

Поняття та основні ознаки правовідносин. Зміст правовідносин. Суб'єкти правовідносин: поняття та види. Об'єкти правовідносин: поняття та види. Юридичні факти та їх класифікація. Передумови виникнення правовідносин. Юридичні передумови правовідносин: норма права, правосуб'єктність,

юридичний факт. Взаємозв'язок норми права і правовідносин. Види правовідносин. Поняття суб'єктів правовідносин і їх види. Фізичні і юридичні особи. Правосуб'єктність. Правоздатність. Дієздатність і її обмеження. Деліктоздатність суб'єктів права. Правовий статус: поняття і види. Суб'єктивні права і юридичні обов'язки як зміст правовідносин. Структура суб'єктивного права і юридичного обов'язку. Правомочність, праводомагання, юридичний обов'язок у правовідносинах. Поняття об'єктів правовідносин. Види об'єктів правовідносин і їх характеристика. Поняття і класифікація юридичних фактів. Правостворюючі, правозмінюючі і правоприпиняючі факти. Діяння, події, юридичні стани. Фактичний (юридичний склад): поняття і види.

Тема 24. Тлумачення норм права. Поняття, необхідність і значення тлумачення норм права. Способи (прийоми) тлумачення норм права. Види тлумачення норм українського права за суб'єктом. Види тлумачення норм права за обсягом. Акти офіційного тлумачення норм права: поняття, класифікація. Проблема тлумачення норм права на сучасному етапі. Ознаки й особливості норм права, які викликають необхідність тлумачення. Мета тлумачення норм права в такій формі правореалізації, як застосування норм права. Необхідність у тлумаченні актів законодавства. Значення тлумачення актів законодавства. Тенденції розвитку законодавства як предмета тлумачення за роки незалежності України. Прийоми та правила тлумачення. Ієрархічні прийоми. Прийоми, які ґрунтуються на знанні діалектики. Генетичний прийом. Адекватне тлумачення. Розширене тлумачення. Обмежене тлумачення. Юридична практика, яка містить практику тлумачення норм права. Загальнодержавна практика тлумачення норм права. Практика мовного спілкування. Практика як критерій адекватності результатів тлумачення. Акти офіційного тлумачення.

Тема 25. Реалізація норм права. Застосування норм права.

Поняття реалізації норм права. Форми реалізації норм права. Характеристика правозастосовної діяльності. Основні техніко-юридичні вимоги до правозастосовної діяльності. Види правореалізаційних актів. Техніка створення правореалізаційних актів. Використання техніко-юридичних засобів у процесі підготовки правореалізаційних актів. Техніка ведення договірної роботи. Договір як основний вид правореалізаційних документів. Техніко-юридичні особливості договорів. Типова структура договору. Акт застосування норм права як різновид правореалізаційного акта. Поняття і необхідність правозастосування. Основні стадії процесів застосування правових норм. Прогалини в праві. Інститут аналогії в праві. Акти застосування норм права: поняття, класифікація, ефективність дії.

Тема 26. Юридична діяльність. Юридична практика. Юридичний процес.

Загальна характеристика юридичної діяльності. Функції юридичної діяльності: загальносоціальні та спеціально юридичні. Загальносоціальні функції юридичної діяльності: економічна – забезпечує функціонування

економічної системи; політична – забезпечує функціонування політичної системи; ідеолого-виховна – забезпечує збереження існуючих ідеологічних цінностей. Спеціально юридичні функції юридичної діяльності: регулятивна – спрямована на регулювання правомірної поведінки громадян: реєстраційно-засвідчувальна; правонадільна; правоохоронна – спрямована на запобігання правопорушень, їх розслідування, покарання винних: превентивна, правовідновлююча, в) каральна. Поняття та ознаки юридичної практики. Поняття і зміст юридичного процесу. Види юридичного процесу. Особливості судової практики. Співвідношення юридичного процесу та юридичної процедури.

Тема 27. Юридична техніка.

Поняття про юридичну техніку. Місце теорії юридичної техніки в загальній теорії права. Структура юридичної техніки. Види юридичної техніки. Особливості юридичної техніки в різних правових системах сучасності. Показники якості юридичної техніки. Напрями вдосконалення юридичної техніки в сучасній Україні. Місце і значення юридичної техніки в юридичному процесі. Значення юридичної техніки для формування правової держави, зміцнення законності і правопорядку, підвищення рівня професійної культури юриста. Види юридичної техніки. Загальна характеристика правотворчої, правореалізаційної та інтерпретаційної техніки. Загальна та галузева юридична техніка. Структура юридичної техніки. Співвідношення понять «юридична техніка», «юридична тактика» і «юридична технологія».

Тема 28. Правова поведінка. Правопорушення.

Поняття, ознаки і види правової поведінки. Поняття і ознаки правомірної поведінки. Критерії класифікації правомірної поведінки. Основні види правомірної поведінки: маргінальна, конформістська, звичайна, соціально-активна (принципова). Поняття правопорушення і його ознаки. Юридичний склад правопорушення: суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна і об'єктивна сторони правопорушення. Поняття вини і її форми. Соціально негативні наслідки (шкідливий результат) правопорушення. Види правопорушень. Злочини і проступки. Причини правопорушень. Шляхи і засоби попередження правопорушень. Нетипові варіанти правової поведінки: зловживання правом. Об'єктивно-протиправне діяння (казус).

Тема 29. Юридична відповідальність.

Поняття та ознаки юридичної відповідальності. Принципи та функції юридичної відповідальності. Підстави юридичної відповідальності та звільнення від неї. Стадії юридичної відповідальності. Класифікація юридичної відповідальності. Соціальна відповідальність і її види. «Позитивна» і «ретроспективна» відповідальність. Поняття і основні ознаки юридичної відповідальності. Місце і роль юридичної відповідальності в механізмі державного примусу. Співвідношення юридичної відповідальності і інших видів державного примусу. Види юридичної відповідальності. Кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна і матеріальна

відповідальність. Цілі і функції юридичної відповідальності. Принципи юридичної відповідальності. Підстави і порядок застосування юридичної відповідальності. Обставини, що виключають юридичну відповідальність. Підстави для звільнення від юридичної відповідальності. Презумпція невинуватості.

Тема 30. Правова система. Основні типи правових систем сучасності.

Поняття, ознаки та класифікація правових сімей сучасності. Поняття та загальна характеристика правової системи. Співвідношення понять «правова сім'я», «правова система» та «система права». Поняття і структура правової системи. Класифікація правових систем сучасності. Характеристика романо-германської правової сім'ї. Характеристика англо-американської правової сім'ї. Характеристика правової сім'ї релігійного права. Загальна характеристика правової сім'ї традиційного права.